

FORUM

- ☞ ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU: 1918. Biruit-a
voința poporului român
- ☞ IOAN NEACȘU: Promovarea reformei
educaționale ☞ MIHAI CIMPOI: Panorama
literaturii basarabene postbelice
- ☞ EUGEN COȘERIU: Lingvistica istorică
și istoria limbilor

ADMITEREA ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR

Subiecte – '93 – Rezolvări

- Subiecte de LIMBA ROMÂNĂ
date la admiterea în facultățile
din centrul universitar Iași

ANUL XXXV

1993

11-12

Lingvistica istorică și istoria limbilor

EUGEN COSERIU

Universitatea din Tübingen

1. Principiul oricărei științe este obiectivitatea absolută: "a spune lucrurilor așa cum sunt ele" (Platon). Sensul și configurația disciplinelor, indiferent de obiectul lor, ca și raporturile dintre ele, depind de natura și de configurația "reală" a obiectului disciplinei respective. În această privință, teza noastră fundamentală este – contrar unei concepții astăzi foarte răspândită dar teoretic rău fundamentată și, în realitate, sofistică și contradictorie – că istoria lingvistică corespunde mult mai bine decât descrierea sistematică și analiza funcțională sincronică – sau, mai degrabă, că numai istoria corespunde exact – felului de a fi real dacă nu al limbajului în general, cel puțin al limbilor, care sunt tocmai formele istorice ale limbajului.

2. Limbajul prezintă, într-adevăr (și este determinat în esența și în manifestările sale) cinci dimensiuni universale: *creativitatea* sau *enérgeia*, *materialitatea*, *semanticitatea*, *alteritatea*, *istoricitatea*. Cu alte cuvinte: a) ca formă a culturii, limbajul este o activitate liberă sau creatoare; b) limbajul se realizează în "lume" prin forme materiale (fonice, grafice, etc.); c) limbajul semnifică (fișcărei/e) forme lingvistice îi corespunde un "conținut semnificativ"; d) semnificația este la origine și întotdeauna, "pentru celălalt" și, de asemenea, "a celuiilalt" (de aceea, limbajul este modul esențial și manifestarea primară a lui "a-fi-cu-celălalt" al omului; cf. Aristotel, *Politica*); e) limbajul se prezintă întotdeauna și cu necesitate sub forma "limbii": tradiția istorică a unei comunități istorice. Creativitatea și materialitatea sunt universalii ale tuturor formelor culturii care, toate, sunt "activitate creatoare ce se realizează în lume prin forme materiale". Semanticitatea este "diferența specifică" a limbajului față de celelalte forme ale culturii. Alteritatea este trăsătura distinctivă a actului lingvistic de a semnifica față de alte tipuri de "conținut" ale formelor expresive și, prin urmare, ea constituie fundamentul istoricității limbii, care este manifestarea constantă a solidarității cu o comunitate de subiecți vorbitori și cu tradițiile sale și, deci, a esenței sociale a istoricității intrinsece a omului.

3. Ca activitate umană *universală* ce se realizează *individual*, dar întotdeauna în acord cu tradițiile comunităților istorice, limbajul

le

Această versiune reproduc.
articolul "Linguistique
historique et histoire des
langues" apărut în
Communication & Cognition
Vol. 25, Nr. 2 & 3 (1992), pp.
191-198. Traducere de
Georgeta Rață de la
Universitatea „Ștefan cel
Mare” din Suceava.

**SINTEZE ȘI
CONFRUNTĂRI
ȘTIINȚIFICE**

prezintă, în mod concret, trei nivele relativ autonome: *nivelul universal al vorbirii în general, nivelul istoric al limbilor și nivelul individual și particular al discursurilor* (sau "textelor"). Acestor nivele le corespund, de asemenea, trei tipuri de *cunoaștere lingvistică* (a ști să vorbești în general sau *cunoașterea alocațională*; a ști să vorbești o limbă sau alta: *cunoașterea idiomatică*; și a ști să construiești discursuri sau texte: *cunoașterea expresivă*) trei tipuri de *conținut (desemnare, semnificație, sens)* și trei tipuri de *conformitate a vorbirii cu cunoașterea lingvistică, căreia îi corespunde la fiecare nivel (congruență, corectitudine, adecvare)*. Toate acestea justifică existența a trei mari discipline lingvistice: lingvistica universală a *vorbirii* (și nu "gramatica universală"), lingvistica nivelului istoric al *limbilor* și lingvistica nivelului individual al *discursului* (sau al "textului"). În ceea ce privește obiectul său, întreaga lingvistică a limbilor (ca descriere și ca istoric) este o *lingvistică istorică*, pentru că este o lingvistică a formelor istorice ale limbajului. Opoziția curentă între lingvistica descriptivă și "lingvistica istorică" este deci lipsită de sens sau nu este decât o convenție terminologică; am putea admite, în cel mai rău caz, dar nu fără restricții, o opoziție între *descrierea sistematică* (sau "structurală") și *istoria limbii*.

4. *Limbă istorică și limbă funcțională*. Cunoașterea lingvistică este o cunoaștere tehnică ("a ști să faci"); în acest sens, limbile privitye ca o cunoaștere idiomatică sunt tehnici istorice ale vorbirii. Dar cunoașterea idiomatică ce corespunde unei limbi istorice nu este niciodată un sistem unic și unitar: ea este un ansamblu de tradiții în parte analoge, în parte divergente. În limba istorică, creativitatea se manifestă (în "stările limbii") ca adevăr, iar alteritatea ca omogenitate sau unitate. În afară de eventualele nivele ale limbii comune și ale limbii exemplare sau "standard" (cu variația proprie fiecăreia dintre ele), chiar la nivelul primar al unei limbi istorice (lipsită în mod ideal de limba comună), există trei tipuri fundamentale de varietate: *varietatea dialeptică* (în spațiu), *diastatică* (socio-culturală) și *diafazăică* ("stilistică"); și, în sens contrar, trei tipuri de unități: *unități sintactice* ("dialecte"), *sinstratice* (niveluri de limbă) și *simfazice* (stiluri de limbă). Cea care este unitară din cele trei puncte de vedere este *limba funcțională*: sistemul punctual delimitat de fiecare dată ca omogen. O limbă istorică este, deci, un ansamblu complex de dialecte, niveluri și stiluri de limbă (dintre care nici unul nu este unitar decât dintr-un singur punct de vedere) sau, dacă vrem, un ansamblu și mai complex de limbi funcționale istoric legate între ele. Și, în practică, orice subiect vorbitor este plurilingv în cadrul limbii sale istorice: el cunoaște, în mod activ sau pasiv, deși în grade diferite, mai multe "dialecte" și mai multe niveluri de limbă și, prin definiție, mai multe stiluri de limbă și, deci, o serie de limbi funcționale (pe care le utilizează în mod efectiv în vorbire).

5. *Dinamica intrinsecă a limbii*. Mai mult, limba este stanca doar ca tehnică deja realizată și în proiecția "sincronică" pe un ecran imobil. În realitate, în orice moment, limba se află într-o dublă mișcare: în sensul varietății (răspândire și regres) și în sensul înnoirii sistemelor ideal unitare. Chiar și limbile funcționale se află, deci, în mișcare; și aceasta deoarece o limbă nu este un "lucru făcut", *ergon*, ci, dimpotrivă, în mod esențial și fundamental, un sistem de moduri de a acționa: tehnică deschisă și, prin urmare, sistem de posibilități sau de virtualități care se realizează progresiv în istorie. Ca tehnică productivă ("a ști să faci") cunoașterea idiomatică prezintă trei nivele: sistemul material realizat și devenit tradiție ca atare (*normă a limbii*), ansamblul "modurilor de a face" funcționale (*sistem*) și, mai presus de sistem, ansamblul coerent al categoriilor funcționale și al tipurilor de procedee materiale (*tip lingvistic*). Astfel, o limbă nu este niciodată "făcută", ci ea se creează, se face și se reface în mod continuu (chiar dacă, nu pentru o mare parte, este în plin acord cu tradiția, adică fără schimbare aparentă). Și ceea ce se numește "schimbare lingvistică" nu este altceva decât obiectivarea istorică a creativității, cu alte cuvinte nu este chiar o "schimbare" sau o "evoluție" (ca în cazul obiectelor naturale ci o "creare și re-creare" a tradițiilor lingvistice: emergența însăși a limbii ca tradiție. În acest sens, ființa limbii coincide cu devenirea ei istorică.

6. *Sincronie și diacronie lingvistică*. Din cauza reducerii convenționale a limbii la un *singur sistem lingvistic* ("limbă funcțională"), sincronia (ca sistem sincronic este înțeleasă adeseori ca descriere sistematică (sau structurală) iar diacronia nu ca studiu al dezvoltării istorice a structurilor unui sistem ("gramatică istorică") ci și ca istorie a limbii. Totuși, în acest ultim sens, cei doi termeni ai opoziției nu sunt corelativi. Sincroniei îi corespunde nu numai descrierea sistemelor unitare ("gramatica", în sens larg, cuprinzând fonologia și lexicografia), ci și descrierea celor trei mari tipuri de varietate (*dialectologia, sociolingvistica, stilistica limbii*). Istoriei limbii îi corespund, deci, în sincronie, (cel puțin!) patru discipline diferite. Dimpotrivă, obiectul descrierii sistematice (structurale, generative, etc.) este, în mod necesar, limba funcțională (sau o limbă redusă convențional la o limbă funcțională), adică un sistem nu numai "sincronic", ci și "sintactic", "sinstratic" și "simfazic".

Distincția lui Saussure, luată în sensul ei propriu și prim este, desigur, coerentă. Totuși, sincronia saussuriană nu se reduce la limba istorică ci, în mod explicit, la "limba noastră funcțională" (de fapt, schimbările pot fi considerate ca exteriorare sistemului însuși, în sensul că prezintă începuturile constituirii altor sisteme, doar că sunt raportate la un sistem în mod rigid, unitar). Iar diacronia saussuriană nu este istorie a limbii ci - iatăși, în mod explicit -

consoerage atomistă a diferitelor fapte care modifică un sistem. Mai mult, distincția saussuriană nu este reală ci doar metodologică. În realitatea limbii faptul "sincronic" (funcționarea) și faptul diacronic (schimbarea) nu reprezintă două momente diferite ci unu singur. În măsura în care schimbările sunt "interne" – adică rezultate ale unei dinamici proprii a tehnicii idiomatice, realizări de virtualități deja date ca atare (și orice schimbare este, într-un anumit sens, "internă") – ceea ce este schimbare a normei ("diacronie") este funcționare a sistemului ("sincronie"); și ceea ce este schimbare a sistemului este funcționare a tipului lingvistic. Cu excepția faptului că ceea ce aplică subiectul vorbitor în acțiunile sale de creație lingvistică nu este tehnica în mod istoric obiectivă a lingvistului, ci tot o tehnică interpretativă. Iar interpretarea ei este, cel mai adeseori, corectă dar, în anumite cazuri, ea poate fi obiectiv "falsă": ea poate fi "reinterpretare" (prin analogie "eronată"). În principiu, norma se schimbă exclusiv prin aplicarea sistemului (real sau "reinterpretat"); sistemul, atât prin aplicarea tipului cât și prin reinterpretarea sistemului însuși, iar tipul, doar prin reinterpretare (care poate fi motivată prin coprezența a două sau mai multor tipuri în aceeași limbă istorică sau prin interferența a două limbi diferite).

7. *Primatul istoriei.* Putem, deci, confirma teza noastră inițială: numai istoria poate corespunde ființei reale a limbii. Într-adevăr:

a) Numai istoria poate lua în considerare (și o și face) în același timp și varietatea și omogenitatea limbii. Descrierea sistematică nu poate lua în considerare varietatea fără a-și pierde coerența. Varietatea, totuși, nu este o dimensiune bastardă sau secundară, ci o dimensiune intrinsecă a limbii, reflex al creativității esențiale a limbii. Iar limba nu funcționează doar prin structurile sale interne ci și prin varietatea cunoscută a subiecților vorbitori. Dar descrierea sistematică coerentă nu este răspunzătoare în această privință pentru folosirea lingvistică reală; pentru ea, de exemplu, elementele napoletane folosite în mod intențional într-un text în italiană sunt doar elemente ale unui alt sistem (deși "statului" lor funcțional nu este deloc același în sistemul napoletan și într-un discurs în italiana unui milanez sau a unui florentin).

b) Numai istoria poate lua în considerare într-un mod coerent tensiunea dintre structurile diacronic concurente ("vechi" și "noi") într-o aceeași limbă în devenire. Pentru descrierea sistematică, dimpotrivă, asemenea structuri aparțin unor sisteme diferite sau sunt doar variante non-funcționale (ceea ce, dacă este vorba de structuri opozitive diferite, constituie o *contradicție în adiectiv*; cf. cazul distincției sau al non-distincției între *e deschis lung și e închis scurt în franceza comună de astăzi*). Structurile sincronic concurente nu pot, într-adevăr să fie considerate în raportul lor cronologic real (și

cunoscut ca atare în mod egal de către subiecții vorbitori) dacă se face abstracție de sensul devenirii.

c) Numai istoria poate lua în considerare limba în proces de permanență constituire: realizarea progresivă în normă și în sistem a unei tehnici lingvistice deja dată nivelului sistemului și, respectiv, nivelului tipului lingvistic. Desigur, descrierea sistematică poate (și ar trebui) să privească limba ca pe o tehnică sau un sistem de posibilități și, deci, să țină seama, în felul său, și până la un anumit punct, de dinamicitatea internă proprie oricărei tehnici idiomatice. Dar numai istoria, care "vede lucrurile *en su hacerse*" (Ortega), poate înregistra realizarea efectivă a formelor și a construcțiilor presupuse ca "posibile" în momentul descrierii și confirmă, astfel, realitatea lor.

d) Istoria poate privi limba în raporturile sale cu celelalte forme ale culturii spirituale și materiale ale comunității vorbitoare și ea poate, astfel, să dea seama de tot ceea ce în vorbire (chiar în calitate de conținut lexical sau de structură sintactică) este determinat nu prin cunoașterea idiomatice, ci prin cunoașterea extralingvistică. Invers, descrierea sistematică coerentă se limitează la "limba ca atare" și, deci, sau interpretează într-o perspectivă sau renunță să mai interpreteze determinările extralingvistice ale vorbirii.

8. *Istoria ca lingvistică integrală.* Prin toate aceste argumente nu vrem să negăm validitatea descrierii sistematice, mai ales a descrierii structurale și funcționale care, în realitate, pentru obiectul său, este singura adecvată; și aceasta având în vedere tot ceea ce exclude acest obiect: forța "descriptivismului" modern rezidă în "ascetismul" său riguros, în limitele pe care și le-a impus în mod metodologic (cu condiția ca aceste limite să fie recunoscute ca atare) Vrem, mai degrabă, să situăm incontestabilele cuceriri ale descrierii funcționale în cadrul mai vast al unei științe lingvistice integrale. Și nu vrem nici să propunem o naivă "întoarcere la istorie". În realitate, descrierea nu se află în afara istoriei, și aceasta pur și simplu pentru că descrierea indiferent căruia obiect într-un moment dat al istoriei sale este o parte a acestei istorii. Nu se pune problema "întoarcerii la istorie" ci a recunoașterii faptului că nu am ieșit niciodată din ea (nici când s-a vrut să fie negată). Descrierea este, de fapt, conținută în istorie mai mult, ea este deja istorie, chiar dacă este o istorie parțială și provizorie, care cere să fie confirmată de istoria propriuzisă. Ceea ce vrem este doar să încercăm să arătăm că istoria limbilor (inclusiv descrierile sistematice pe care le conține în mod necesar) departe de a fi, cum s-a spus uneori, o știință hibridă și incoerentă (sistematică și atomistă în același timp, sincronică și diacronică în același timp, lingvistică și non-lingvistică în același timp etc) este știința lingvistică integrală, care aspiră să-și considere

**SINTEZE ȘI
CONFRUNTĂRI
ȘTIINȚIFICE**

obiectele, limbile sub toate aspectele și cu toate determinările lor interne și externe. În acest sens, putem rosti și astăzi, și poate cu o mai bună fundamentare, celebra formulă a lui Hermann Paul: Sprachwissenschaft-ul – ca știință a limbilor – este, în mod efectiv, Sprachgeschichte, istorie lingvistică.

Adăugiri pro domo

De multiplele aspecte ale problematicii complexe, din care nu am expus în acest articol decât liniile esențiale, ne-am ocupat vreme îndelungată într-o serie de lucrări publicate cu începere din 1952, mai ales în :

Sistema, norma y habla, Montevideo, 1952 (reprodus în *Teoría del lenguaje y lingüística general*, Madrid, 1962).

“Sincronía, diacronía y tipología”, *Actas del XI Congreso internacional de Lingüística y Filología románicas*, I, Madrid, 1968, pp. 269-283.

“Humanwissenschaften und Geschichte”, *Jahrbuch des Norwegischen Akademie des Wissenschaften 1978*, Oslo, 1979.

“Vom Primat des Geschichte”, *Sprachwissenschaft*, 5, 1980, pp. 125-145.

“Los conceptos de ‘dialecto’ y ‘estilo de lengua’ y el sentido propio de la dialectología”, *Lingüística española actual*, III, 1981, pp. 1-32 (reprodus în Mexic într-un “caiet” intitulat *Sentido y tareas de la dialectología*, México, 1982).

„Linguistic Change does not Exist”, *Linguistica nuova ed antica*, I, Galatina, 1983, pp. 51-63.

(Linguistica storica e storia delle lingue”, text inedit tradus din ?
limba italiană de Jean Lechanteur).